

GEÇ ORTAÇAĞ'DA KATALAN ÂLİMLERİN İSLÂM TASAVVURU VE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Enes Şanal*

Öz

Endülüs'ün 711'de Müslümanlar tarafından fethedilmesini takip eden asırlarda bu coğrafya sekiz asır İslâm, Hristiyanlık ve Yahudilik inançlarına ev sahipliği yaptı. Fetihden sonraki birkaç asırlık süreçte Hristiyanlar arasında görülen yoğun İslâmlaşma sonucunda Müslümanlar, Endülüs toplumunun kahir ekseriyetini teşkil etti. İslâm'ın Avrupa'da ilk kez geniş kitleler tarafından benimsenmesiyle İber Yarımadası'ndaki bazı Hristiyanlar, bu dini Hristiyanlık için açık bir tehdit olarak görmeye başladılar. Endülüs'teki Hristiyanların İslâm kültüründen etkilenmelerini sert bir şekilde tenkit eden Kurtubalı Alvarus (ö. 861) ile başlayan İslâm karşıtı söylem, sonraki asırlarda İber Yarımadası'nda Petrus Alfonsi (ö. 1140), Muhterem Peter (ö. 1156) ve Toledolu Mark (ö. 1216) gibi Hristiyanlar tarafından daha sistematik bir çerçevede devam ettirildi.

Yaklaşık beş asır İslâm idaresi altında kalan Kurtuba, Sevilla ve Murcia gibi Endülüs şehirlerinin XIII. asırda Hristiyanların eline geçmesiyle bölgede dinler arası temaslar kaçınılmaz olarak yoğunlaştı. Geç Ortaçağ'da İslâm'ın bir tehdit olarak algılandığı Hristiyan İspanya'daki bazı Katalan âlimler, Müslümanları Hristiyanlığa davet etmek konusunda özel gayret sarf ettiler. Onlar, Müslümanların Hristiyanlığı benimsemeleri için birtakım argümanlar ortaya koymakla kalmayıp siyasi, askeri, dini ve kültürel konularda Hristiyan Batı'da daha önce görülmemiş yeni yöntemler geliştirdiler.

Bu çalışma Geç Ortaçağ'ın Katalanca ve Latince kaynakları ışığında devrin en önemli Katalan âlimlerinden Ramon Peñafort (ö. 1275), Ramon Martí

---

* Arş. Gör. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, enes.sanal@ikcu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7603-490X.

(1292), Ramon Llull (ö. 1316) ve Francesc Eiximenis'in (ö. 1409) İslâm tasavvurlarını ve misyonerlik faaliyetlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylece bahsi geçen Katalan âlimlerin İslâm tasavvurlarının kendilerinden önce yaşayıp İslâm karşıtı fikirleriyle öne çıkan dindaşlarından ne gibi benzer ve farklı özelliklere sahip olduğu da ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, İspanya, Katalan, Ramon Peñafort, Ramon Martí, Ramon Llull, Francesc Eiximenis.

The Perception of Islam and Missionary Activities of Catalan Scholars in the Late Middle Ages

Abstract

In the centuries following the conquest of al-Andalus by Muslims in 711, this geography was home to the beliefs of Islam, Christianity, and Judaism for eight centuries. In the few centuries following the conquest, Muslims constituted the overwhelming majority of Andalusian society as a result of intense Islamization among Christians. With the adoption of Islam by large masses in Europe for the first time, some Christians in the Iberian Peninsula began to see this religion as a clear threat to Christianity. The anti-Islamic discourse that began with Alvaro of Cordoba (d. 861), who harshly criticized the influence of Islamic culture on Christians in al-Andalus, was continued in a more systematic manner in the Iberian Peninsula in the following centuries by Christians such as Petrus Alfonsi (d. 1140), Peter the Venerable (d. 1156) and Mark of Toledo (d. 1216).

After nearly five centuries of Islamic rule, Andalusian cities such as Cordoba, Seville and Murcia fell to the Christians in the 13th century, which inevitably intensified interreligious contacts in the region. Some Catalan scholars in Christian Spain, where Islam was perceived as a threat in the late Middle Ages, made special efforts to invite Muslims to Christianity. They not only put forward arguments for Muslims to convert to Christianity, but also developed new methods in political, military, religious and cultural matters that were unprecedented in the Christian West.

This study aims to determine the perception of Islam and missionary activities of Ramon Peñafort (d. 1275), Ramon Martí (d. 1292), Ramon Llull (d. 1316) and Francesc Eiximenis (d. 1406) who are the most important Catalan scholars of the period, in the light of the Catalan and Latin sources of the late Middle Ages. Thus, it will be revealed how similar and different the perceptions of Islam of these four Catalan scholars have from their religious colleagues who lived in the region before them and came forward with their anti-Islamic ideas.

Keywords: Al-Andalus, Spain, Catalan, Ramon Peñafort, Ramon Martí, Ramon Llull, Francesc Eiximenis.

Giriş

Ortaçağ Avrupası'nda Müslüman-Hristiyan ilişkilerin başladığı İber Yarımadası, İslâm-Batı medeniyetleri arasındaki temasların en yoğun olarak yaşandığı coğrafya olarak göze çarpmaktadır. VIII. asrın başında yarımadaının büyük bir bölümünü kontrol altına alan Müslümanlar, Endülüs Emevî Devleti devrinde (756-1031) bölgenin başat siyasi ve askeri gücü olma özelliklerini sürdürdüler. Endülüs'ün en büyük şehirlerinden Toledo'nun 1085 yılında Hristiyanların eline geçişinden sonraki süreçte İber Yarımadası'ndaki Hristiyan krallıklar sınırlarını Müslümanların aleyhine olacak şekilde güneye doğru genişletmeye başladılar. XIII. asra gelindiğinde Kurtuba (1236), Murcia (1243) ve Sevilla (1248) gibi Endülüs'ün en gözde şehirlerinin Kastilya-Leon ve Aragon gibi Hristiyan krallıkların eline geçmesi, yarımadaının siyasi haritasının yanı sıra sosyal, dini ve kültürel yapısında da çok köklü değişiklikleri beraberinde getirdi.

İber Yarımadası'ndaki Hristiyanların İslâm dini ve kültürüne yönelik ilgileri Müslümanların bölgeyi ele geçirmelerini takip eden süreçte başlayıp takip eden asırlarda mütemadiyen devam etti. IX. asırda Endülüs Emevî Devleti başkenti Kurtuba'nın önde gelen Hristiyan din adamları Kurtubalı Eulogius (ö. 859) ve Kurtubalı Alvarus'un (ö. 861) İslâm hakkındaki düşünceleri, İber Yarımadası'nda bu dine yönelik ilk Hristiyan görüşleri olmasının yanı sıra Ortaçağ Avrupası'nda İslâm karşıtlığının da nüvesini oluşturuyordu. Bu iki din adamı aynı zamanda İslâm'ı açık bir tehdit olarak algılayıp İslâm karşıtı bir söylem geliştirdiler. Hristiyan inancına sıkı sıkıya bağlı olan Kurtubalı Alvarus, İslâm'a karşı sert bir söylem benimsediği *Indiculus Luminosus* adlı eserinde Hristiyan gençlerin kendi geleneklerinden büyük ölçüde uzaklaşıp Arapça'ya ve İslâm kültürüne hayranlık beslediğini dile getirmektedir.¹ İber Yarımadası'nda Kurtubalı Eulogius ve Kurtubalı Alvarus ile başlayan İslâm karşıtı söylem, müteakip asırlarda bölgede teolog, filozof ve edip olarak faaliyet gösteren bazı Hristiyanlar tarafından sürdürüldü. XII. asrın ortasına kadar bölgedeki Hristiyanların İslâm hakkındaki ifadeleri ekseriyetle tarihi gerçeklerle uyuşmayan mesnetsiz bilgi ve düşüncelerden ibaretti. Onların sapkınlık ve Hristiyanlık karşısında büyük bir tehdit olarak algıladıkları İslâm'a yönelik pejoratif söylemleri daha ziyade Hz. Muhammed'in meşru bir peygamber olmadığı ve Kur'an-ı Kerim'in de onun tarafından üretildiği gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır. XII. asra gelindiğinde Kluni Tarikatı'nın öncü din adamlarından Muhterem Peter'in (ö. 1156) İber Yarımadası'nı ziyaret ettiği 1142 yılında Kettonlu Robert ve Karintiyalı Hermann'a Kur'an-ı Kerim'in Latince'ye tercüme ettirmesi, Ortaçağ Avrupası'nda İslâm'ın daha doğru bir şekilde tanınması yolunda atılmış önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir. Zira Muhterem Peter'in öncülüğünde Kur'an-ı Kerim'i ilk kez Latince'ye tercüme edilmesi Hristiyan Batı'da İslâm'ın doğrudan kaynaklarına dayalı olarak

¹ Alvaro de Córdoba, *Indiculus Luminosus*, (Tahkik: Jacques Paul Migne), c. 121, Patrologia Latina, Paris, 1852, s. 513-556.

öğrenilmesini mümkün kıldı. Takip eden asırlarda Hristiyan âlimler, İslâm dinine dair müstakil eserler telif ederek Batı'da Hristiyanlar arasında ciddi bir İslâmî literatürün ortaya çıkmasını sağladılar. Zaman içerisinde bu Hristiyan âlimler, çalışmalarında Kur'an-ı Kerim ve hadisler gibi İslâm'ın kutsal metinlerinin yanı sıra İslâm dünyasında yetişmiş Müslüman âlimlerin eserlerinden de istifade etmeye başladılar.

İslâm ve Batı medeniyetleri arasındaki temasların yoğunlaştığı XIII-XIV. asırlarda gerek İber Yarımadası'nın meskûn halkı olan İspanyol Hristiyanlar gerekse Avrupa'nın farklı ülkelerinden bölgeye gelen Avrupalı Hristiyanlar, siyasi, dini ve sosyolojik gerekçelerle Müslümanları daha yakından tanımak amacıyla birtakım faaliyetler yürütmeye başladılar. Daha ziyade dini ve kültürel alanlarda yürütülen faaliyetlerin Kastilya-Leon ve Aragon gibi Hristiyan krallıklara bağlı topraklarda yoğunlaştığı görülmektedir.

İber Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan Katalonya bölgesi, Endülüs'e uzak bir coğrafya olmasından dolayı siyasi, sosyal, dini ve kültürel yönden Müslüman-Hristiyan ilişkileri diğer bölgelere nispeten daha kısıtlıydı. Müslümanların İber Yarımadası'nın büyük bir kısmını fethettiler VIII. asırda kalıcı hâkimiyeti kuramadıkları bölgelerden biri de Katalonya bir süre Frank idaresi altında kaldı. X. asra gelindiğinde ise bölgede Barselona Kontluğu adıyla bağımsız bir siyasi teşekkül ortaya çıktı. XII. asırda Aragon Krallığı tarafından ele geçirilen bölge uzunca bir süre kraliyetin merkezi olma özelliğini devam ettirdi.

Katalonya bölgesinde İslâm ve Batı medeniyetleri arasındaki ilişkiler X. asır gibi çok erken bir devirde başladı. Fransa'nın Aurillac şehrinde dünyaya gelen ve St. Gerould Manastırı'nda tahsil gördükten sonra özellikle astronomi ve matematik alanlarındaki bilgisini derinleştirmek amacıyla Katalonya bölgesini ziyaret eden Fransız rahip Aurillaclı Gerbert (ö. 1003)'in burada 967-970 yılları arasında kapsayan süreçteki bilimsel faaliyetleri Avrupalı âlimlerin İslâm bilimleriyle tanışma sürecinin başlangıcını teşkil ediyordu. Diğer taraftan bu asırda Barselona Kontluğu ile Endülüs Emevî Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen karşılıklı elçi teatilerinin de iki bölge arasındaki kültürel alışverişe katkı sağladığı görülmektedir. XII. asrın ilk çeyreğinde Toledo Başpiskoposu Raymond de Sauvetat (ö. 1152) öncülüğünde Toledo merkezli olarak başlatılan Arapça bilimsel eserlerin Latince'ye tercüme edilme süreci, takip eden yıllarda başta Barselona olmak üzere İber Yarımadası'nın muhtelif şehirlerinde devam etti. XII-XIII. asırlarda yoğunluk kazanan tercüme çağında Katalonya bölgesi, İslâm bilimlerine ilgi duyan Hristiyan ve Yahudi âlimlere ev sahipliği yaptı. Sözgelimi Tivolili Plato (ö. 1145) ve Abraham bar Hiyya (ö. 1145) gibi âlimler bölgedeki telif ve tercüme faaliyetleriyle İslâm bilimlerinin Avrupa'daki taşıyıcı ve tanıtıcıları oldular.

Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilere ev sahipliği yapan İber Yarımadası bilhassa XII-XIII. asırlardan itibaren bahsi geçen dinlere mensup teologlar tarafından kaleme alınan dini polemiklerin sayısında bir artış gözlemlendi. XI. asır gibi erken bir devirde Endülüs'te Zahirî Mezhebi'nin öncüsü İbn Hazm ile devrin

seçkin Yahudi âlimi Samuel b. Nagrila arasında gerçekleşen dini münazaraların benzerleri takip eden asırlarda hem Endülüs'te hem de Hristiyan İspanya topraklarında yaşandı. Bu asırlarda kaleme alınan dini polemikler, bazen Hristiyanlarla Yahudiler arasındaki dini anlaşmazlık yaratan teolojik konuları ele alırken bazen de Müslümanların Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlere yönelik eleştirilerini de ihtiva edebiliyordu.

XIII-XIV. asırlar Avrupa'da önemli tarikatların ortaya çıktığı ve misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir dönemdi. XIII. asrın ilk yarısında ortaya çıkan Dominiken ve Fransisken Tarikatları Müslümanlara karşı dini mücadelede yeni yöntemler uygulamaya başladılar. Doğu'daki kutsal toprakları Müslüman tahakkümünden kurtarma bahanesiyle 1096 yılında Papalık teşvikiyle başlatılan Haçlı Seferleri, bu dini mücadelede kılıcın gücünü ön plana çıkarırken zaman zaman Müslümanlara askeri anlamda boyun eğdiriyse de onların Hristiyanlık inancını benimsemelerine neredeyse hiçbir katkı sağlamadı. Ancak bahsi geçen iki tarikatın mensupları Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerine büyük önem atfetmekteydi.

XIII. asırdan itibaren Müslümanların dinleri ve kültürlerine yönelik bilimsel çalışmalar yürüten Hristiyan âlimler arasında Katalanlar sayıca az olmalarına rağmen faaliyetleriyle dikkat çekiyorlardı. Ekseriyeti Aragon topraklarına bağlı Katalonya bölgesinde yaşayan Katalan âlimler, kendilerinden önce oryantalist faaliyetler yürüten dindaşlarından bazı özgün fikirleri sebebiyle ayrılmaktaydılar. XIII-XIV. asırlarda Aragon topraklarında dünyaya gelip Avrupa'nın muhtelif bölgelerinde çalışmalarını sürdüren Ramon Peñafort, Ramon Martí, Ramon Llull ve Francesc Eiximenis adlı Katalan âlimlerin İslâm dini ve kültürü hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri İslâm-Batı ilişkileri tarihinde özel bir yere sahiptir. Bahsi geçen bu dört Katalan, Endülüs merkezli Batı İslâm dünyasının Hristiyan Avrupa ile olan temaslarının yoğunlaştığı bir devirde ortaya koydukları fikirlerle Batı'da önemli bir etki yarattılar. XIII-XIV. asırlarda faaliyet gösteren bu dört Katalan âlimin İslâm hakkındaki görüşleri ve misyonerlik faaliyetleri ayrı başlıklar halinde tetkik edilecektir.

1. Ramon Peñafort (ö. 1275)

İber Yarımadası'nda İslâm ve Batı medeniyetleri arasındaki bilimsel ve kültürel temasların yoğunlaştığı XII. asrın son çeyreğinde Katalonya bölgesinde dünyaya gelen Ramon Peñafort din adamı, diplomat ve filozof olarak yaşadığı çağda Hristiyan Batı'da önemli bir figür olarak öne çıkmaktaydı. Ramon Peñafort, 1211 ile 1219 yılları arasını kapsayan Bologna'daki ikâmeti sırasında başta Roma hukuku olmak üzere hukuk üzerine iyi bir tedrisattan geçerek *Iuris Doctor* unvanını aldı.² Gençlik yıllarında Trivium ve Quadrivium bilimlerini kapsayan Liberal

² Jose Miguel Viejo-Ximenez, "Raimundo de Peñafort Decretalista" *R.E.D.C.*, no: 75, 2018, s. 332.

Sanatlar³ üzerine ihtisas sahibi olup kendisini entelektüel bir din adamı olarak yetiştiren Ramon Peñafort, 1222 yılında devrin en güçlü dini oluşumlarından Dominiken Tarikatı'na intisap etti. Bir süre Vatikan'da bulunan Katalan âlim, 1230 ile 1238 yılları arasında Papa IX. Gregory'nin hizmetinde çalıştı.⁴ 1238 yılına gelindiğinde Dominiken Tarikatı'nın başı seçilen Ramon Peñafort bu dini oluşumun gelişimine büyük katkılar sağladı.⁵ Ramon Peñafort, Avrupa'daki faaliyetlerinden sonra Katalonya'ya dönüp Barcelona'da uzun bir süre ikâmet etti. Barcelona'da bulunduğu yıllarda devrin güçlü monarklarından Aragon Kralı I. Jaime (1208-1276) tarafından manevi danışman olarak sarayda hizmete alındı.

Ramon Peñafort'un Hristiyanlık inancını Müslümanlar ve Yahudiler arasında yaymak için gösterdiği üstün gayret, onun misyonerlik faaliyetlerinde açıkça görülebilmektedir. Bir hukukçu ve din adamı olarak o, misyonerlik faaliyetlerinde misyonerlerin Hristiyan olmayanlara dini tebliğ ederken onların dinlerini ve teolojilerini iyi bilmenin bir gereklilik olduğunu düşünüyordu. Özellikle dinler arası temasların yoğunluk kazandığı İber Yarımadası'ndaki Hristiyan misyonerler, Müslümanlar ve Yahudilerle yapacakları olası dini münazaralarda derin bir bilgi sahibi olmak zorundaydı.

Derin hukuk bilgisiyle yaşadığı çağın önemli hukukçularından birisi olarak öne çıkan Ramon Peñafort kilise hukukuna dair çok sayıda eser ve risalenin yanı sıra Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki gündelik yaşamdaki ilişkilerin hemen her boyutunu ele alan çalışmalar da kaleme aldı. Ramon Peñafort'un *Responsiones ad Dubitabilia circa communicationem Christianorum cum Sarracenis* adlı eseri 1235 yılında Papa IX. Gregory adına Tunus'ta bulunan Fransisken ve Dominiken keşişlere gönderilen bir çalışmadır.⁶ Eserde Hristiyanların Müslümanlarla olan her türlü beşeri ilişkilerde nasıl bir davranış sergilemeleri gerektiği soru-cevap şeklinde anlatılmaktadır.⁷ Katalan âlim, burada Hristiyanların gündelik hayatın hemen her alanında temas halinde oldukları Müslümanlarla ticaret, evlilik, dini ilişkiler ve bir arada yaşama koşulları gibi muhtelif konularda kendisine yöneltilen sorulara

³ Yedi Liberal Sanat adıyla da bilinen Ortaçağ Avrupası'nda eğitimin temelini oluşturan Liberal Sanatlar, gramer, retorik ve mantığı kapsayan Trivium; aritmetik, geometri, matematik ve müziği kapsayan Quadrivium sanatlarını ihtiva etmekteydi. Ayrıca bkz: Paul Abelson, *The Seven Liberal Arts: A Study in Medieval Culture*, Teachers' College, New York, 1906.

⁴ John Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, Columbia University Press, New York, 2002, s. 234.

⁵ Damian J. Smith, *Crusade, Heresy and Inquisition in the Lands of the Crown Aragon (c. 1167-1276)*, Brill, Leiden, 2010, s. 189.

⁶ John Tolan, "Ramon of Penyafort", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, c. IV, (ed. David Thomas, Alex Mallet), Brill, Leiden, Boston, 2012, s. 253.

⁷ Ramon Peñafort, *Responsiones ad Dubitabilia circa communicationem Christianorum cum Sarracenis*, (Convivencia and Medieval Spain, ed. Mark T. Abate), Macmillan, Cham, 2019, s. 171-183.

tafsilatlı bir şekilde cevap vererek dindaşlarının Müslümanlarla ilişkilerinde benimsemeleri gereken ideal yaklaşımı ortaya koymaktadır.⁸

XIII-XIV. asırlarda özellikle Batı Avrupa'daki faaliyetleriyle nüfuz alanını genişleten Dominiken Tarikatı'nın başına geçen Ramon Peñafort, Hristiyanların Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinde Arapça öğrenmenin gerekliliğini idrak ederek Murcia ve Tunus'ta bu dilin öğretileceği Dominiken dil okullarının kurulmasına öncülük etti.⁹ Ramon Peñafort'un üstün gayretleriyle faaliyetlerini sürdüren *Studium Arabicum et Hebraicum* adıyla bilinen Murcia Dominiken Okulu, Müslümanlara karşı dini mücadelesinde yeni bir argüman olarak Arapça'nın öğretildiği bir müessese olması hasebiyle İslâm-Batı ilişkileri tarihinde önemli bir yere sahipti.¹⁰

2. Ramon Martí (ö. 1292)

1220 yılında Barselona şehri yakınlarındaki Subirats'ta dünyaya gelen Katalan âlim Ramon Martí, Ramon Peñafort'un çağdaşı olup o yıllarda oryantalist faaliyetleriyle dikkat çekmekteydi. Gençliğinin büyük bir kısmını Katalonya bölgesinde geçiren Ramon Martí, iyi bir dini eğitim görmesinin yanında kendi yaşadığı çağda az sayıda Hristiyan din adamının yaptığı gibi Arapça ve İbranice öğrendi.¹¹ İber Yarımadası'ndaki yıllarından sonra bir süre ikâmet ettiği Paris'te devrin önde gelen âlimleri Albertus Magnus ve Thomas Aquinas'ın öğrencisi oldu. Teolojik konularda yetkin bir din adamı olan Katalan âlim takriben 1234-1238 yılları arasında Dominiken Tarikatı'na intisap etti.

Ramon Martí, yaşadığı yıllarda önemli bir Hristiyan din adamı olan Ramon Peñafort ile diyalog halindeydi. Nitekim o, Ramon Peñafort ve Dominiken keşişlerin de bulunduğu bir grupla birlikte misyonerlik faaliyetler kapsamında Tunus'a gitti. Burada Müslümanlara karşı misyonerlik faaliyetlerinin daha verimli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla Arapça'nın öğretileceği bir Dominiken okulunun kurulmasına katkı sağladı.¹² Benzer şekilde Ramon Martí, Müslüman ve Yahudilere Hristiyan inancını benimsetmek amacıyla Murcia'da kurulan okulda Doğu dilleri alanında çalışmalar yürütülmesine öncülük etti. Bunlara ek olarak Katalan âlim, misyonerlik faaliyetler yürütmek üzere gittiği Tunus'tan 1269 yılında

⁸ Ramon Peñafort, *a.g.e.*, s. 171-183.

⁹ Juan Vernet, "el-Mundo Cultural de la Corona de Aragon con Jaime I", *Estudios Sobre Historia de la Ciencia Medieval*, 1979, s. 71-73.

¹⁰ José Martínez Gázquez, "Studium Arabicum et Hebraicum en Murcia", *Francesco D'assisi e al-Malik al-Kamil*, Edizioni Terra Santa-Universita Antonionum, Milano, 2020, s. 13-22.

¹¹ John Tolan, *Sons of Ishmael: Muslims Through European Eyes in the Middle Ages*, University Press of Florida, Florida, 2008, s. 38.

¹² Ann Giletti, "An Arsenal of Arguments: Arabic Philosophy at the Service of Christian Polemics in Roman Martí's Pugio Fidei", *Mapping Knowledge: Cross-Pollination in Late Antiquity and the Middle Ages*, (ed. Charles Burnett, Pedro Mantas-España), CNERU, Cordoba, 2014, s. 153.

İspanya'ya döndükten sonraki süreçte ise Arapça bilimsel metinleri tetkik etmeye ağırlık verdi.

İslâm dünyasında yaşayan Müslüman âlimlerce muhtelif bilim dallarında telif edilen Arapça bilimsel metinlerin Latince ve diğer Batı dillerine yoğun olarak tercüme edildiği bir çağın insanı olan Ramon Martí, Arapça kaynaklara doğrudan ulaşabilmenin getirdiği avantajla bazı Arapça eserler üzerine çalıştı. Bu eserleri telif eden Müslüman âlimlerin başında düşünceleri Doğu ve Batı İslâm dünyasında büyük bir etki yaratan Gazzâlî gelmekteydi.¹³ Katalan âlim, Doğu İslâm topraklarında yaşayıp eserleri Endülüs üzerinden tercüme aracılığıyla Avrupa'ya taşınmış olan Cahız, Fârâbî, er-Razî, Gazzâlî ve İbn Sînâ gibi Müslüman âlimlerin çalışmalarını ve fikriyatını da biliyordu.¹⁴ Hristiyanlık inancının yılmaz bir savunucusu olan Ramon Martí, bazı teolojik eserlerinde Yahudilik ve İslâm'ın gerçek bir din olmadığını ispat etmek için birtakım argümanlar üretti.

Ramon Martí'nin *Pugio Fidei* adlı eseri, İslâm ve Yahudilik karşısında önemli fikirler ortaya attığı Hristiyanlık savunusudur. Katalan âlimin burada İslâm akidesinin bir yanlığı olduğunu dile getirirken doğrudan Arapça kaynaklar atıfta bulunarak örnekler vermiş olması son derece dikkat çekicidir. O, eserini hazırlarken İbn Sînâ'nın daha önce Latince'ye tercüme edilen *el-İşârât ve't-Tenbîhât* ve *en-Necât* adlı eserinin yanı sıra Gazzâlî'nin birçok eserinden de istifade etti.¹⁵ Gençlik yıllarında Arapça'ya ve İslâm dininin kutsal metinlerine aşina olan Ramon Martí, bu eserinin Hz. İsa ve Hz. Meryem ile ilgili bölümlerinde de görüldüğü üzere birçok yerde Kur'an-ı Kerim'den alıntılar yaptı.¹⁶

Katalan âlimin İslâm dinini konu edinen diğer önemli çalışması da Hz. Muhammed'in hayatı ve getirdiği dinin temel değerlerini ele aldığı *De Seta Machometi* adlı eserdir. Bu eserin farklı bölümlerinde Hz. Muhammed hakkında verilen bilgiler Ramon Martí'nin İslâmî literatüre ne ölçüde hâkim olduğunu sarih bir şekilde göstermektedir. Örneğin onun Hz. Muhammed hakkında tafsilatlı bilgiler sunduğu bu çalışmasının muhtelif yerlerinde İslâm dünyasındaki ilk siyer müelliflerinden İbn İshak'ın (ö. 767) *Sîret* adlı eserinden doğrudan iktibaslar yaptığı görülmektedir.¹⁷ Ramon Martí, Hz. Muhammed'in Hz. İbrahim'in soyundan geldiği ve Abdulmuttalib'in torunu ve Abdullah'ın oğlu olduğuna dair bilgileri İbn İshak'tan

¹³ Jules Janssens, "R. Martí and His References to al-Ghazali", *Islam and Rationality: The Impact of Ghazali Papers Collected on his 900th Anniversary*, (ed. Georges Tamer), Brill, Leiden, 2015, s. 326-344.

¹⁴ Luiz Teofilo Gil Cuadrado, "La Influencia Musulmana en la Cultura Hispano-Cristiana Medieval" *Anaquel de Estudios Arabes*, c. XIII, 2002, 56.

¹⁵ Bekir Karlığa, "İbn Sînâ", *TDVİA*, c. XX, İstanbul, 1999, s. 349.

¹⁶ Ömer Mahir Alper, "Raymundus Martini", *TDVİA*, c. XXVIII, Ankara, 2003, s. 64.

¹⁷ Ramon Martí, *De Seta Machometi*, (Hernando i Delgado Josep, "Ramon Martí (s. XIII) De Seta Machometi o de Origene, progressu et fine Machometi et quadruplici reprobatione prophetiae eius", *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*), c. IV, 1983, s. 18.

aldığını net bir şekilde dile getirmektedir.¹⁸ Eserde Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önceki hayatı hakkında verilen kronolojik bilgiler, İslâm siyer kaynaklarında nakledilenlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ramon Martí, eserde Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelişinden sonra başta Hz. Aişe olmak üzere İslâm dinini kabul eden ilk Müslümanların adını zikretmektedir. Katalan filozof, eserinde Hz. Muhammed'in doğruluk özelliğine sahip olmadığını ve dolayısıyla peygamberliğinin meşru olmayacağı görüşünü savunmaktadır. O, burada Matta İncili'nde yer alan "*Sizge koyun postuyla gelen ama içlerinde kudurmuş kurtlar olan sabte peygamberlerden sakının.*" cümlesini hatırlatıp Hz. Muhammed'in de Matta'daki ilgili pasajda bahsedilen türden sahte bir peygamber olduğunu iddia etmektedir.¹⁹

İslâm'ın Kur'an-ı Kerim dışındaki kutsal metinlerine de aşına olan Katalan âlim, bu çalışmasını hazırlarken ayrıca Buhari'nin naklettiği hadislerle de sık sık atıfta bulundu.²⁰ Bunlara ek olarak Katalan âlim ayrıca Gazzâlî'nin *Mışkâtü'l-Envâr, el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâillabi'l-Hüsnâ* ve *el-Münkezz mine'd-Dalâl* adlı eserlerinden de kaynak olarak istifade etti.²¹

Müslüman-Hristiyan ilişkilerinde Arapça öğrenimine büyük önem atfeden Katalan âlimin oryantalist çalışmaları arasında 1275 yılında Latince-Arapça/Arapça-Latince olarak hazırlattığı *Vocabulista in Arabico* başlıklı bir sözlük de bulunuyordu.²² O yıllara kadar Hristiyan Avrupa'da benzerine rastlanmayan bu eser, Hristiyanlığı Müslümanlara tebliğ ederken misyonerlerin işini kolaylaştırıp daha verimli hale getirecek önemli bir rehber özelliğine sahipti.²³

Müslüman-Hristiyan mücadelesinin yaşandığı Geç Ortaçağ'da Ramon Martí, sadece misyonerlik faaliyetleriyle değil çağdaşı ve sonraki devirlerde yaşamış olan Hristiyan âlimler üzerinde etki yarattığı da bilinmektedir. O, bilhassa teoloji alanındaki düşünceleriyle çağdaşı olan Ramon Llull, Arnau Vilanova ve Francesc Eiximenis gibi Katalan kökenli filozofların fikir dünyalarında da derin izler bıraktı.²⁴

3. Ramon Llull (ö. 1316)

Mistik, filozof, şair, teolog ve misyoner olarak şöhret kazanan Ortaçağ İspanyası'nda yetişmiş en büyük polimatlardan birisi olan Ramon Llull, 1232 yılında

¹⁸ Ramon Martí, *De Seta*, s. 15.

¹⁹ Ramon Martí, *De Seta*, s. 15.

²⁰ Burman, *De Seta*, s. 389.

²¹ Karlğa, "Gazzâlî", s. 527.

²² George Sarton, *Introduction to the History of Science*, c. II-I, Carnegie Institution of Washington, Baltimore, 1931, c. II, s. 892.

²³ Daniel G. König, "Latin-Arabic Entanglement: A Short History", *Latin and Arabic: Entangled Histories*, Heidelberg University Publishing, Heidelberg, 2019, s. 74.

²⁴ Alexander Fidora, "Ramon Martí in Context: The Influence of the Pugio Fidei on Ramon Llull, Arnau de Vilanova and Francesc Eiximens", *Recherches de Theologie et Philosophie Medievales*, c. LXXIX-II, 2012, s. 373-397.

Palma de Mallorca’da dünyaya geldi. Babası, 1229 yılında Aragon Kralı I. Jaime’nin bu adayı ele geçirmek için gelen ordusundaki askerler arasındaydı. Katalan âlim Mallorca Adası’nda bulunduğu süre zarfında babasının nezaretinde iyi bir eğitim aldı. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerin bir arada yaşadığı çok dinli ve çok kültürlü atmosfere sahip olan İber Yarımadası’nda yetişen Ramon Llull, astronomi, felsefe, teoloji, ve edebiyat gibi bilimin hemen her dalına ilgi duyup bu konular üzerine eserler telif edecek kadar yüksek bir bilgi birikimine sahip çok yönlü bir entelektüeldi. Bilimsel faaliyetleri sayesinde Ortaçağ’ın Katalan tarihinin en büyük âlimi olarak kabul edilen Ramon Llull, bunun yanı sıra misyonerlik faaliyetleriyle İslâm-Batı ilişkileri tarihinde kilit role sahip bir figür olarak öne göze çıkmaktadır.

Ramon Llull gençlik yıllarından itibaren Müslümanların dinleri ve kültürleri hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaya başladı. Katalan âlimin İslâm dini ve Arapça’ya duyduğu merak, onun gelecek yıllarda İslâm ve Batı medeniyetleri arasındaki dini ve kültürel etkileşim sürecinde belirleyici bir rol oynamasını sağlayacaktı. İslâm kaynaklarında onun doğup büyüdüğü Mallorca Adası’nda Müslüman âlimlerin yaşadığı ve Arapça’nın konuşulduğu zikredilmektedir.²⁵ Ramon Llull’un hayatı hakkında en güvenilir bilgiler, *Vita Coetanea* adlı otobiyografik eserinde yer almaktadır. Yetmiş sekiz ya da yetmiş dokuz gibi ileri bir yaşta Paris’te ikâmet ettiği iki yıllık sürenin sonunda kaleme aldığı bu eserde esasen kendi hayatını ve faaliyetlerini anlatsa da burada İslâm dini hakkındaki görüşlerinin izlerini görmek mümkündür. Bu yapıtta Ramon Llull, genç yaşlarda Mallorca’da bulunduğu süre zarfında Müslüman bir köleden Arapça öğrendiğini açık bir şekilde dile getirmektedir.²⁶ Katalan âlim, İslâm dinine yönelik ilgisi sayesinde yöneldiği Arapça’ya zaman içerisinde o kadar hâkim oldu ki bazı eserlerini doğrudan Arapça olarak telif etti.²⁷ Ramon Llull, en meşhur çalışmaları arasında yer alan *Libre del Gentil e los Tres Savis*, *Libre Contemplacio* ve *Compendium Logica Algaçzelis* adlı eserlerinin üçünü de Arapça olarak telif ettiği bilinmektedir.²⁸ Modern araştırmacılar tarafından onun din, felsefe, astronomi, edebiyat ve siyaset gibi çeşitli konularda iki yüz seksene yakın esere sahip olduğu iddia edilse de eserlerinden sadece elli yedi tanesinin günümüze kadar ulaşabildiği bilinmektedir.²⁹

Müslümanlara karşı teolojik argüman üretmek noktasında Arapça’nın önemini idrak eden Ramon Llull, Aragon Kralı II. Jaime ve Papalık desteğini

²⁵ Muhammed b. Ahmed Makkarî, *Nefhu’t-tib min ğusni’l-Endelîsi’r-ratib*, c. II, (çev. Pascual de Gayangos), 2002, Routledge, Londra, 2002, s. 332.

²⁶ Ramon Llull, *Vita Coetanea*, (ed. A. C. Ocana), John Benjamin Publishing, Amsterdam, 2017, s. 88; Harvey Hames, “Ramon Llull”, *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*, c. IV, (ed. David Tomas, Alex Mallet), Leiden-Boston, 2012, s. 703.

²⁷ Hames, *a.g.m.*, s. 704.

²⁸ Charles H. Lohr, “Christianus Arabicus, cuius Nomen Raimundus Lullus”, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, c. XXXI, 1984, s. 60.

²⁹ Selman Dilek, “Ramon Llull’un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretimine Etkisi”, *İnsan ve Toplum*, c. IX, no: 4, 2019, s. 8.

kazanarak 1276 Mallorca'da Miramar Manastırı'nı kurulmasını sağlayıp Hristiyanlara burada Arapça dil eğitimi verilmesine öncülük etti.³⁰ Şüphesiz ki Katalan filozof, bu manastırın inşa edilmesine öncülük ederken Arapça öğretiminin yanı sıra Dominiken din adamlarına Müslümanlara karşı tartışma yeteneği kazandırılmasını da amaçladı.³¹ Ramon Llull, *Vita Coetanea*'da Hristiyan dünyasının ruhani lideri Papa'yı, Avrupa'daki muhtelif kralları ve Hristiyan prensleri ziyaret ederek Müslümanların dilini öğrenmek ve öğretmek için manastırlar kurulması gerektiği yönünde telkinlerde bulunarak üstün bir gayret sarf ettiğine dair kayıtlara yer vermektedir.³² Bu kayıtlarda Katalan âlim Arapça öğretiminin başlatılması konusundaki hedefleri doğrultusunda gittiği Vatikan'da Papa Honorius'un yeni vefat ettiğini görüp buradaki kardinalleri bahsi geçen tarzda manastırların inşası hususunda ikna gayretine giriştiğini anlatmaktadır.³³

Avrupa'da Arapça'nın öğretileceği okulların kurulabilmesi yolunda Ramon Llull'un en büyük teşebbüsü hiç şüphesiz 1311-1312 yılları arasında gerçekleştirilen Viyana Konsili'nde bu dilin Batı'da yaygınlaştırılmasına yönelik sunduğu teklifler oldu.³⁴ Avrupa'nın muhtelif bölgelerinden saygın din adamlarının iştirakiyle gerçekleştirilen bu konsilde Hristiyan idaresi altında yaşayan Müslümanların ezan, türbe ve hac ziyaretleri gibi ayrıntılı sayılabilecek konular ele alındı.³⁵ Onun konsilde din adamlarına sunduğu teklifler sonucunda konsilin XI. kararı olarak Avrupa'nın önde gelen üniversitelerinde Arapça kürsülerinin kurulması kararı alındı. Bu karar, Arapça'nın yanı sıra İbranice, Yunanca ve Keldanice gibi o vakte kadar Avrupa'da yaygın olarak öğretilmeyen dillerin de üniversitelerde öğretilmesini öngörüyordu.³⁶ Ayrıca karar İspanya'daki Salamanca'nın yanı sıra Paris ve Oxford gibi Avrupa'nın en saygın üniversitelerde doğu dilleri kürsülerinin kurulmasını da kapsıyordu.³⁷ *Vita Coetanea*, Ramon Llull'un Viyana Konsili'nde Arapça öğretimi konusundaki talebinin yanı sıra Müslümanlara karşı askeri mücadelelerde zafer kazanılıp kutsal topraklar elde edilene dek tüm askeri tarikatların tek bir çatı altında toplanması talebinden de bahsediyordu.³⁸ Onun üçüncü talebi ise o dönemde fikirleri Hristiyan teologlar ve filozoflar üzerinde etkisini artıran İbn Rüşd'ün görüşlerine karşı çıkılması yönündeydi.³⁹

³⁰ Gregory B. Stone, "Ramon Llull", *The Literature of al-Andalus*, (ed. Maria Rosa Menocal, Raymond P. Scheindlin, Michael Sells), Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 345.

³¹ Samuel M. Zwemer, *Ramon Llull: First Missionary to the Moslems*, Londra, 1902, 65.

³² Ramon Llull, *Vita*, s. 35.

³³ Ramon Llull, *Vita*, s. 44-45.

³⁴ Haik, *a.g.t.*, s. 897.

³⁵ Monica Colominas Aparicio, *The Religious Polemics of Late Medieval Christian Iberia*, Brill, Leiden, 2018, s. 35.

³⁶ Francis Drovnik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten Vatikan'a*, (çev. Mehmet Aydın), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 47.

³⁷ Zwemer, *a.g.e.*, s. 77.

³⁸ Ramon Llull, *Vita*, s. 82-83.

³⁹ Ramon Llull, *Vita*, s. 82-83.

Ramon Llull, Müslümanlara yönelik bu hedefleri doğrultusunda Paris'e gidip burada Arapça ve İslâm teolojisinin yanı sıra Latince dini metinlere odaklanmak niyetindeyken devrin önemli din ve fikir adamı Ramon Peñafort ona Mallorca Adası'nda kalıp Müslümanlara karşı misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmesi tavsiyesinde bulundu.⁴⁰ O da kendisine büyük saygı duyduğu bilinen bu din adamının tavsiyesine uyarak adada kaldı.

İslâm ve Batı medeniyetleri arasında yoğun bir etkileşimin yanında İber Yarımadası'nın dini ve kültürel açıdan büyük bir dönüşümün yaşandığı bir çağda yaşayan Ramon Llull'un zihnindeki İslâm ve Müslüman algısı eserlerinde ve faaliyetlerinde açığa çıkmaktadır. Uzun yıllar misyonerlik faaliyetleriyle meşgul olan Ramon Llull, "Bu kadar çok sayıda Hristiyanı her yönden çevreleyen Sarazenlerin Tanrı'ya ibadet ve hizmete dönmeleri" yolunda gayret sarf etmeyi hayatının temel amacı olarak telakki etmektedir.⁴¹

Ramon Llull'un Arapça bildiği ve muhtelif konularda kaleme alınmış Arapça eserlerin içeriğinin hazırlanmasında İslâm dünyasında kaleme alınmış eserlerde yer alan malzemenin kullanılıp kullanılmadığının tespiti elzemdir. Bu bağlamda Ramon Llull'un eserlerinde İslâm dini, Hz. Muhammed ve İslâmî terminolojiye yakın görülen konuların izi sürülecektir.

Müslüman, Hristiyan ve Yahudi olan üç kişinin bir paganla olan teolojik tartışmalardan oluşan diyaloglarının yer aldığı *Llibre del Gentil e los Tres Savis* (*Libro de Gentil y Tres Sabios*) adlı eser Ramon Llull'un Müslümanların inancına değindiği eserlerden birisidir. Katalan âlim tarafından ilk olarak Arapça olarak kaleme alınan bu edebi eserin daha sonraki yıllara ait Katalanca ve Latince versiyonları da mevcuttur.⁴² Burada bahsedilen İbrahimî dinlere mensup üç bilge pagani kendi dinlerine davet edebilmek amacıyla dini argümanlar ortaya atarak teolojik bir tartışma iklimi meydana getirdikleri görülmektedir. "Üç dinin arasında ütöpik bir koruma" şeklinde tanımlanan bu eserde Ramon Llull'un bahsi geçen dinlere eşit bir yaklaşım sergilediği düşünülmektedir.⁴³

Eserin dördüncü bölümünde Müslüman bilge İslâm inancının Allah'ın birliği, evrenin yaratılışı, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olması ve Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı oluşuyla ilgili İslâm akidesinin temellerini anlatmaktadır.⁴⁴ Eserde ayrıca Müslüman ile pagan arasında gerçekleşen bazı diyaloglara yer verilmektedir. Buradaki anlatıda Müslüman ona Allah'ın bir olduğuna, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğu, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiği, öldükten sonra gömülen kişiye meleğin sorular soracağı, Allah'tan

⁴⁰ Ramon Llull, *Vita*, s. 35. Lohr, "Christianus Arabicus", s. 58.

⁴¹ Gregory B. Stone, "Ramon Llull and Islam", *A Companion to Ramon Llull and Llulism*, (ed. Amy M. Austin, Mark D. Johnston), Brill, Leiden-Boston, 2018, s. 119.

⁴² Stone, "Ramon Llull", s. 346.

⁴³ Stone, "Islam", s. 121.

⁴⁴ Stone, "Islam" s. 129.

başka her şeyin fanî olduğu, öldükten sonra dirilme, kıyamet günü Muhammed'e ihtiyaç duyulacağı, Müslümanların kıyamet günü hesap vereceği, günahların ve sevapların tartılacağı ve cennet ile cehennem var olduğuna inanmak gibi İslâm'ın on iki rüknünün olduğu dile getirmektedir.⁴⁵ Eserde Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmeyen bir insan ve Kur'an-ı Kerim'in en güzel kitap olduğunu dile getiren Müslüman, İslâm peygamberinin böylesi bir kitabı yazmaya muktedir olamayacağını pagana hatırlatarak İslâm'ın kutsal kitabının Allah kelamı olduğuna işaret etmektedir.⁴⁶ Eserin kahramanı olan bu Müslüman bilge, paganı İslâm hakkında hiçbir bilgiye sahip olmaması yönüyle Hz. Muhammed'in Mekke ve Medine devrinde yaşayan müşriklere benzetmektedir.⁴⁷ Eserde yer alan anlatıya göre pagan, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bilgelerin kendi dinlerine dair sundukları argümanları dinledikten sonra büyük bir memnuniyet duyarak gözlerinden yaşlar akarken dua etmektedir.

Ramon Llull'un İslâm ve Hz. Muhammed hakkında tafsilatlı bilgilere yer verdiği *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı eseri ise o devirde kaleme alınan diğer İslâm karşıtı teolojik yapıtlara göre daha mutedil bir özelliğe sahiptir. Katalan filozofun bu apolojik eseri onun İslâm, Hristiyan ve Yahudi inancına yönelik yaklaşımını sarih bir şekilde ortaya koymaktadır. Zira Oscar de la Cruz Palma, Ramon Llull'un İslâm'a ve Hz. Muhammed'e yer verdiği eserleri arasında bu yapıtın en hoşgörülü yaklaşıma sahip eser olabileceğini ileri sürmektedir.⁴⁸

Müslümanları Hristiyan inancına çekebilmek için bazı eserlerinde üslup bakımından mutedil ve davetkâr görünen Ramon Llull'un bazen de İslâm'a ve Hz. Muhammed'e yönelik olumsuz bir dil kullandığı görülmektedir. Katalan âlimin İslâm dini ve Hz. Muhammed hakkında en kapsamlı bilgi veren çalışmalarından birisi de *Doctrina Pueril*'dir. Eserini 1274 ile 1276 yılları arasında çocuğunun eğitimi için hazırlayan Ramon Llull, burada ansiklopedik bir yazım tarzı benimsedi.⁴⁹ Eserde Ortaçağ Avrupası'nda eğitimin temelini oluşturan Liberal Sanatlar ve felsefenin yanı sıra İslâm, Hristiyanlık ve Yahudilik üzerine birtakım bilgilere yer verilmektedir.⁵⁰ Eserin "De Mafumet" başlıklı 71. bölümünde Ramon Llull İslâm peygamberinin hayatına dair önemli anekdotlar aktarmaktadır.

Eserin bu bölümünde Hz. Muhammed'e Tanrı tarafından Kur'an-ı Kerim'in verildiği anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim burada "Alcora" adıyla zikredilmektedir.⁵¹

⁴⁵ Ramon Llull, *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, Princeton University Press, Princeton, 1993, 140-141.

⁴⁶ Ramon Llull, *Llibre del Gentil*, s. 146.

⁴⁷ Ramon Llull, *Llibre del Gentil*, s. 142.

⁴⁸ Oscar de la Cruz Palma, "La Informacion Sobre Mahoma en la Doctrina Pueril de Ramon Llull", *Taula: Quaderns de Pensament*, no: XXXVII, 2002, s. 38.

⁴⁹ Palma, *a.g.m.*, s. 40.

⁵⁰ Alexander Fidora, "Ramon Llull's Doctrina Pueril: Approaching Religion from a Historical Point of View", *Quaderns de la Mediterrania*, no: 16, 2011, s. 145.

⁵¹ Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, (ed. Joan Santanach i Suñol), Patronat Ramon Llull, Palma de Mallorca, 2005, s. 182.

Hız. Muhammed'in aslında bir tüccar olduğunu ve Kudüs'e ticaret için giderken Micolau adlı bir sahte Hristiyanla karşılaştığını söyleyen Ramon Llull'un burada bahsettiği kişi İslâm peygamberinin Şam seyahatinde karşılaştığı Rahip Bahira'dan başkası değildi.⁵² Katalan âlim, Doctrina Pueril adlı eserinin ilerleyen bölümlerinde Hız. Muhammed'i Müslümanlara cennete girdiklerinde çeşit çeşit olan sonsuz nimetlere ulaşacaklarını vaat ettiğini zikretmektedir.⁵³

Ramon Llull'un *Cent Noms de Deu (Tanrı'nın Yüz Adı)* adlı eseri de İslâm'a yönelik argümanlarının yer verdiği bir diğer yapıtıdır. Katalan filozofun Kur'an-ı Kerim hakkındaki düşünceleri, bu kitapta belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Cent Noms de Deu adlı eserinin önsözündeki şu ifadeleri ise onun Kur'an-ı Kerim'in üslup ve içerik bakımından Müslümanlar nezdinde ne kadar üstün bir kutsal kitap olduğunu doğrular niteliktedir:

*"Müslümanlar Kur'an'ın hiçbir insan tarafından oluşturulamayacak kadar güzel bir şekilde oluşturulduğu gerçeğiyle yasalarının Tanrı tarafından verildiğini kanıtlayabileceklerini düşündükleri için ben, değersiz Ramon, Kur'an'da olduğundan (var olan) daha iyi bir konu olan bu kitabı oluşturmak istiyorum. Bu, benim konusu Kur'an'dan daha iyi olan bir kitap oluşturabileceğim gibi başka birisinin Kur'an'dan daha güzel konuşmaya (söze) sahip olan bir kitap oluşturabileceği anlamına gelir."*⁵⁴

Jose Bellver, Tanrı'nın yüz adını ele aldığı bu eserde Ramon Llull'un İslâm literatüründe yaygın olarak görünen Allah'ın güzel adlarının anlatıldığı Esmâü'l-Hüsna geleneğinden etkilendiğini ileri sürmektedir. Eserin genel yapısına bakıldığında Tanrı'nın sıfatlarıyla ilgili verilen bilgilerin Esmâü'l-Hüsna'da yer alan adların sıfatlarına benzerlik arz ettiği görülmektedir.⁵⁵

Ramon Llull, Müslüman teologların dini metinlerinin yanı sıra Müslüman filozoflar ve eserlerine de ilgiliydi. Örneğin onun Fârâbî'nin *İhsau'l-Ulûm* adlı eserinin yanı sıra İbn Rüşd'ün bazı eserlerinden haberdar olduğu düşünülmektedir.⁵⁶ Ramon Llull, kendi düşünce sisteminin metafizik bir gerçekliğe dayandığını ve bu yönüyle fikirlerinin İbn Rüşd'ün fikirlerinden daha üstün olduğu görüşüne sahipti.⁵⁷ Onun İbn Rüşd ile fikri anlamda ayrıştığı noktalar daha ziyade Aristotelesçi doktrinlerle ilintilidir.⁵⁸ Kendi hayatını anlattığı eserinde Ramon

⁵² Ramon Llull, *Doctrina*, s. 182.

⁵³ Stone, "İslam", s. 131.

⁵⁴ Stone, "İslam", s. 132.

⁵⁵ Jose Bellver, "Mirroring the Islamic Tradition of the Names of God in Christianity: Ramon Llull's Cent Noms de Deu as a Christian Quran", *Intellectual History of the Islamic World 2*, Brill, Leiden, 2014, s. 292.

⁵⁶ Henry George Farmer, "The Influence of Farabi's Ihsa'ul'ulum" ("De Scientiis") on the Writers on Music in Western Europe", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, c. III, 1932, s. 591.

⁵⁷ Stone, "İslam", s. 141.

⁵⁸ Antoni Bordoy Fernandez, "Ramon Llull y la Critica al Averroismo Cristiano", *Taula, quaderns de pensament*, c. XXXVII, 2002, s. 24.

Llull'un 1311 yılında gerçekleştirilen Viyana Konsili'ndeki taleplerinden birisi de o yıllarda Avrupa'da popülerlik kazanan İbn Rüşd'un fikirlerine karşı mücadele edilmesiydi.⁵⁹ Müslümanlara karşı misyonerlik faaliyetleri üzerine metodolojik yaklaşımlar sunan Ramon Llull bu amaçla eserler kaleme almakla kalmamış, o devirde Avrupa'da yaygın olan İbn Rüşdçülük (Averroizm) üzerine gerçekleştirilen fikri münazaralara da iştirak etmiştir.⁶⁰

İslâm düşünce geleneğinin kendisinde bıraktığı derin iz Ramon Llull'un kısmen Müslüman âlimlerin eserlerine ve düşüncelerine dayalı olarak hazırladığı eserlerde sarıh bir şekilde görülmektedir. İslâm dünyasında saygın konuma sahip bazı Müslüman teolog ve filozofların düşünce sisteminin Katalan filozofun zihin dünyasının şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Sadece yaşadığı devrin değil tüm Ortaçağ İslâm tarihinde etkili bir figür olan Gazzâlî'nin eserleri Ramon Llull'un nezdinde büyük önemi haizdir.⁶¹ Nitekim Katalan âlimin Gazzâlî'nin mantığını ele aldığı *Logica d'Algatzell* adlı eseri bu İslâm âliminin eserlerine ne kadar hâkim olduğunu gözler önüne sermektedir. Onun Gazzâlî'nin mantığının ilk bölümünü Arapça olarak muhtasar hale getirdiği söz konusu çalışması daha sonraları yaklaşık olarak 1271-1272 yıllarında *Compendium Logicae Algazelis* adıyla Latince'ye tercüme edildi.⁶²

Ramon Llull'un *Liber de Fine* adlı eseri yaşadığı çağda Hristiyanlar tarafından İslâm dinine karşı yaygın bir şekilde sergilenen saldırgan tutumun aksine İslâm ve Hristiyan inancının benzerlikleri ve ortak yönlerini vurgulaması yönüyle oldukça dikkat çekicidir. İber Yarımadası'nda Haç ve Hilal mücadelesinin en yoğun şekilde yaşandığı devirde yaşayan Ramon Llull, Hristiyanların Müslümanlarla mücadele sürecinde yeni yöntemler üzerine düşünerek bu konuda birtakım fikirler üretmeye başladı. Katalan filozof, bu bağlamda Müslümanlara karşı genel olarak tercih edilen silahlı mücadelenin gücünden ziyade fikirlerin gücüne büyük önem atfetmekteydi. O, Müslümanlara karşı nasıl bir fikri mücadele verilmesi gerektiğini *Liber de Fine* adlı eserinde tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır. İslâm dinine karşı ideolojik mücadele çerçevesinde kalem oynatmakla yetinmeyen Ramon Llull, bu uğurda papalar, krallar ve din adamlarıyla temasa geçerek onlarla uzun istişarelerde bulunuyordu.

Liber de Fine'nin "Saraçenlere Karşı" başlıklı bölümünde Ramon Llull, Hristiyanların pek çok konuda Müslümanlarla aynı görüşlere sahip olduğunu ileri sürerek Müslümanların Hz. İsa'yı gelmiş ve gelecek insanların en iyisi ve Tanrı'nın oğlu olduğuna inandıklarını ifade etmektedir. Ancak onun buradaki ifadeleri İslâm inancıyla büyük ölçüde çelişmektedir. Ayrıca *Liber de Fine*'de Müslümanların

⁵⁹ Ramon Llull, *Vita*, s. 82-83.

⁶⁰ Dilek, *a.g.m.*, s. 8.

⁶¹ Alexander Fidora, Anna Akasoy, "İbn Sab'in and Raimundus Lullus, the Question of the Arabic Sources of Lullus' Logic Revisited", *Islamic Thought in the Middle Ages*, (ed. Anna Akasoy, Wim Ramen), Brill, Leiden, Boston, 2008, s. 433.

⁶² Fidora, Akasoy, *a.g.m.*, s. 433.

Kur'an-ı Kerim hakkındaki ifadelerinden iktibas yaptıktan sonra İslâm'ın kutsal kitabının şiiresel bir üsluba sahip olduğunu dile getirmektedir.⁶³

Ramon Llull, Haç ve Hilal mücadelesinde silahlı mücadelenin yanı sıra olmazsa olmaz bir yöntem olarak misyonerlik faaliyetlerini kabul etmektedir. Katalan âlime göre Haçlı Seferleri'nde başarıya ulaşabilmek için aynı zamanda misyonerlik faaliyetleri de sürdürmek bir zaruretti. Hristiyanlık inancını samimi bir şekilde benimseyen Ramon Llull, hayatının büyük bir bölümünü Müslümanların Hristiyanlığı benimsemesini sağlayacak fikirler üretmeye hasretti. *Vita Coaetanea*'da derin düşüncelere daldığı bir dönemde kendisine gelen ilhamla hayatını kâfirlerine dine çağırmaya hasretme kararı aldığını dile getirmektedir.⁶⁴ Zira o, *Libre de Contemplacio*'da salt bir askeri harekât olarak Müslümanları silah zoruyla mağlup etmenin tek başına beyhude bir gayret olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵ Hristiyanların Müslümanlara karşı mücadelesinde teknik bilgilere de odaklanan Ramon Llull, seferlerin başta askeri ve jeopolitik olmak üzere hemen her alanında yeni öneriler sunmaktan da geri durmuyordu.⁶⁶

Bir misyoner olarak Ramon Llull, öncüllerinden farklı olarak gerçek dini "kâfirlere" tebliğ ederken sert tavırlardan vazgeçip onların gönlünü kazanacak güzel sözler ile hoşgörülü bir yaklaşımın zaruretinin vurgulamaktadır. Misyonerlik faaliyetleri kapsamında bir süre Tunus'ta bulunan Ramon Llull, burada bulunduğu süre zarfında bölgedeki Müslüman âlimlerle İslâm ve Hristiyanlık üzerine birtakım dini münazaralarda bulundu. Ramon Llull'un İslâm dini ve Müslümanlara yönelik yaklaşımı kısmen eleştirel bir yöne sahip olsa da ana hatlarıyla Müslümanlara Hristiyan inancını benimsetmeye yönelik tebliği merkeze alan mutedil bir anlayışa daha yakın görünmektedir. Zira o bazı eserlerinde Müslümanlara şiddetle değil fikir ve güzel sözlerle üstünlük kurulabileceği yönünde görüş bildirmektedir. Bu yönüyle Ramon Llull'un görüşleri Müslümanlara karşı "*silahlarla değil fakat sözcüklerle, güçle değil fakat akılla; kin ve nefretle değil sevgiyle*" yaklaşımını düstur edinen ve dindâşlarına bunu tavsiye eden Kluni tarikatının öncüsü Muhterem Peter'in düşünceleriyle örtüşmektedir.

Çok yönlü bir polimat olarak Katalan, Latin ve Arap kaynaklarından beslenen Ramon Llull'un eserleri ve fikirleri daha sonraki yıllarda Avrupa'nın farklı bölgelerindeki entelektüel çevrelerin ilgisini çekmeye başladı. Filozofun ağırlıklı olarak Arapça ve Katalanca kaleme aldığı eserlerinin bir kısmı farklı dillere de tercüme edilerek ciddi bir okuyucu kitlesine ulaştı. Eserlerinin Paris'te bulunan Carthusian Manastırı'nın yanı sıra Mallorca ve Ceneviz şehirlerinde toplandığı zikredilmektedir.⁶⁷ Ramon Llull'un düşüncelerinden etkilenen aydınların öncülük

⁶³ Stone, "İslam", s. 132.

⁶⁴ Ramon Llull, *Vita*, 33-35.

⁶⁵ Stone, "İslam" s. 123.

⁶⁶ Stone, "İslam", s. 124.

⁶⁷ Ramon Llull, *Vita*, s. 84-85.

ettiği Llullizm Hareketi henüz o hayattayken ortaya çıkmaya başladı.⁶⁸ Onun çalışmalarının Katalan tarihinin önde gelen âlimlerinden Arnau de Vilanova ve Ramon Marti'nin yanı sıra pek çok Avrupalı teolog ve filozofun düşünceleri ve eserleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Geç Ortaçağ'da Ramon Llull'un düşüncelerinin destekçileri olduğu gibi muhalifleri de bulunuyordu. Katalonya bölgesinin önde gelen din adamlarından Nicholas Eymerich (1320-1399), Katalan âlimin görüşlerine yönelik karşıt bir tavır benimsedi.⁶⁹ Onun Ramon Llull'un eserlerinde Hristiyan inancıyla bağdaşmadığını düşündüğü görüşlerini bir mektupta dile getirdi. Bu mektuptaki ifadelerin de etkisiyle Papa X. Gregory (1370-1378) Katalan filozofun bazı eserlerinin okunmasını yasaklatıp kendisini da kınadı. Birçok Avrupalı tarafından benimsenen Ramon Llull'un doktrinlerine dair derslerin verilmesi 1390 yılında Paris Üniversitesi Teoloji Fakültesi tarafından yasaklandı.⁷⁰ XIV. asırda Ramon Llull'un görüşlerini ortadan kaldırmaya yönelik papalık ve diğer grupların gayretlerine rağmen XV. asra geldiğinde onun fikriyatı Barselona, Valencia, Cervera ve Mt. Randa gibi Katalonya ve Aragon bölgesindeki şehirlerde yayılmaya devam etti.⁷¹

4. Francesc Eiximenis (ö. 1409)

Ortaçağ Katalonyası'nın en önde gelen âlimlerinden Francesc Eiximenis, 1327 yılında Katalonya bölgesine bağlı Girona şehrinde dünyaya geldi. Aragon Krallığı idaresi ile yakın temas halinde bulunan ve ticaretle uğraşan bir âilenin evladı olan bu Katalan, farklı bilimlerde kendisini yetiştirdi.⁷² Paris, Köln, Oxford, Roma gibi devrin öncü üniversitelerinde çalışmalarına devam eden âlim son olarak İber Yarımadası'na dönerek Lerida Üniversitesi'nde dersler verdi.⁷³ Bir süre o, Valencia şehrinde kalarak burada felsefe ve teoloji alanında çalışmalarını sürdürdü.⁷⁴ Erken yaşlarında Fransisken Tarikatı'na intisap eden Katalan âlim, dini faaliyetlerinin yanında teolojik, siyasi ve toplumsal konuları ihtiva eden eserler kaleme aldı. Ramon Peñafort, Ramon Marti ve Ramon Llull gibi selefi olan Katalan filozofların izinden giden Francesc Eiximenis bazı yapıtlarında tıpkı onlar gibi İslâm dinine dair muhtelif görüşler serdetti.

⁶⁸ Jocelyn Nigel Hillgarth, *Ramon Llull y el Lullismo en la Francia del Siglo XIV.*, Barcelona, 2018, s. 129.

⁶⁹ Ramon Llull, *Doctor*, s. 57.

⁷⁰ Ramon Llull, *Doctor*, s. 58.

⁷¹ Sarton, *a.g.e.*, c. II, s. 912.

⁷² Antoni Riera I Melis, *Francesc Eiximenis (1330-1409): El Context, L'obra i Els Manuscrits*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, s. 10.

⁷³ Josep Puig Montada, "The Polemic against Islam in Medieval Catalan Culture", *Wissen über Grenzen: Arabisches Wissen und lateinischen Mittelalter*, (ed. Andreas Speer, Lydia Wegener), Walter de Gruyter, Berlin 2003, s. 251.

⁷⁴ Tomas Carreras y Artau, "Fray Francisco Eiximenis: Su Significacion Religiosa, Filosofica-Moral, Politica y Social", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, c. I, 1946, s. 272.

Francesc Eiximenis, farklı konuları ihtiva eden birçok eser kaleme alsa da İslâm hakkında orijinal bilgilere yer verdiği *Lo Crestiá* adlı eseri bu çalışmamız için özel bir öneme sahiptir. Aragon Kralı IV. Pedro Ceremonioso'nun (1336-1387) desteğiyle Katalanca olarak hazırladığı bu ansiklopedik çalışmanın bazı bölümlerinde dindaşlarına Hristiyanlık inancını daha doğru anlatabilmek için muhtelif teolojik konulara değinmektedir. Eserde yer alıp çalışmamızı ilgilendiren konular ise Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberliğinin yanı sıra Müslümanlar hakkında sunulan anekdotlardır.

Francesc Eiximenis'in İslâm hakkındaki dair görüşlerine geçmeden önce onun bu dine dair bilgilerinin kaynaklarının neler olduğunu irdelemek yerinde olacaktır. Katalan âlimin hususi kütüphanesinde bulunan eserler üzerine yapılan araştırmalarda onun kütüphanesinde üç farklı eserde İslâm dini hakkında bilgilere yer verildiği tespit edildi. Bu eserlerden ilki Haçlı Seferleri'nin tüm hızıyla devam ettiği XIII. asrın ilk yarısında doğu topraklarında misyonerlik faaliyetleriyle dikkat çeken Akka Piskoposu Jacques de Vitry'e (ö. 1240) ait olan hususi bir mektuptu. Kütüphanede İslâm'dan bahseden ikinci eser Hristiyan Batı'da İslâm karşıtı teolojik eserlerle kullanılan benzer adlandırmaya sahip olan *Contra Sarracenos* adlı anonim bir metindir. Francesc Eiximenis'in kütüphanesinde İslâm'a değinen eserlerin üçüncüsü olarak dikkat çeken çalışma ise *Breviloquium Historiale*'dir.⁷⁵ Onun ayrıca kendisinden önce yaşamış İslâm dünyasında geniş bir okuyucu kitlesi tarafından tanındığı bilinen Kindî'nin (ö. IX. asır) *Apoloğisi* ile devrin önde gelen din adamı Pedro Pascual'in (ö.1300) İslâm hakkındaki yorumlarının etkisi altında kaldığı yönünde görüşler mevcuttur.⁷⁶ Ayrıca onun bilhassa İslâm'a dair bilgilere ulaşırken Cenova Başpiskoposu Jakobus de Voragine'nin (ö. 1298) *Legenda Aurea* ve kendi çağının seçkin âlimi Arnau de Vilanova'nın (ö. 1311) Katalanca olarak kaleme aldığı apokaliptik bir eser olan *Confessió de Barcelona* adlı çalışmaların yanı sıra Hz. Muhammed'in mucizevi Mi'rac yolculuğunu anlatan X. Alfonso'nun emriyle önce Arapça'dan Kastilyaca'ya daha sonra ise Latince'ye tercüme edilen *Libro de la Escala de Maboma* adlı eserden istifade ettiği yönünde görüşler mevcuttur.⁷⁷

Francesc Eiximenis, *Lo Crestiá* adlı eserinde okuyucuya kendi çağına kadar yaşayıp Batı'da İslâm peygamberinden bahseden tarihçi, filozof ve ilahiyatçı olan dindaşlarıyla ekseriyetle aynı doğrultuda bilgiler sunmaktadır. O, çalışmasının farklı başlıkları altında Hz. Muhammed'in doğumu, Hz. Hatice olan evliliği ve geçirdiğini iddia ettiği epilepsi atağı hakkında bilgilere yer vermektedir. İslâm dinini batıl bir inanç olarak değerlendiren Katalan âlim, eserinin 63. Bölümünde bir peygamberin

⁷⁵ Montada, *a.g.m.*, s. 251.

⁷⁶ Montada, *a.g.m.*, s. 254.

⁷⁷ Jaume Mensa I Valls, "La Vernacularització al Català de Textos Profètics Bíblics i Teològics en la Confessió de Barcelona d'Arnau de Vilanova", *El Saber i les Llengües Vernacles a l'època de Lluís i Eiximenis*, (ed. Anna Alborn, Lola Badia, Luis Cifuentes, Alexander Fidora), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2012, s. 45.

meşru olabilmesi için mucize gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulayıp Hz. Muhammed'in herhangi bir mucize göstermediğini ileri sürmektedir.⁷⁸

Francesc Eiximenis'in eserde değindiği bir başka konu ise İslâm dininde içki içmenin haram olmasıdır. Katalan filozof, fazla içki içmenin insanın cesaretini azalttığını dolayısıyla Hz. Muhammed'in de ordusunun içki içmekten dolayı mağlup olmasını istemediğini zikretmektedir.⁷⁹ Onun burada ortaya koyduğu iddialardan birisi de Hz. Muhammed'in yıkanma ritüelini Hristiyanlardan öğrendiğidir. Kur'an-ı Kerim'in kutsal bir kitap olmadığını eserinin farklı bölümlerinde müteaddit defalar vurgulayan Francesc Eiximenis, Müslümanların kutsal kitabını "saf yalanlar ve konuşmalar" olarak betimlemektedir.⁸⁰

Francesc Eiximenis'in eserinde Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim haricinde diğer bazı Müslümanlar hakkında da bilgiler verip birtakım argümanlar ortaya koyduğu görülmektedir. Katalanca olarak kaleme aldığı bu eserinde Müslümanları ekseriyetle "Serrahins" (Sarazen)⁸¹ adıyla tanımlayan âlim, onların ayrıca "agarens" olarak da adlandırılabileceğini zikretmektedir. Çünkü ona göre Müslümanların soyu Hz. İbrahim'in Sara adlı eşinden değil diğer eşi olan Hacer'e dayanmaktadır.⁸²

Francesc Eiximenis, çalışmasında Müslüman âlimler hakkında da bazı görüşler beyan etmektedir. Katalan âlimin nazarında Ortaçağ İslâm dünyasında yetişen en büyük âlimlerden olan İbn Sînâ ve İbn Rüşd, maddi bir cennete inanmadıkları gibi onların İslâm dinini benimsemiş olmaları da mümkün değildi. Çünkü ona göre bu iki âlim, zeki insanlar olduklarından Hz. Muhammed'in anlatılarına inanamazlardı.⁸³

Müslümanlar ve Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetlerinin büyük ölçüde Dominikenler ve Fransiskanlar'ın uhdesinde sürdürüldüğü Geç Ortaçağ'da yaşayan Francesc Eiximenis, "kâfirlerin" zorla Hristiyanlığa geçirilmesine şiddetli bir dille karşı çıkmaktadır. Müslümanların ve Hristiyanların birtakım kısıtlamalar olmakla birlikte Hristiyan idaresi altında özgür olduklarını dile getiren Katalan âlim, onların cami ve sinagog gibi dini mekânlar inşa etmelerinin yasak olduğunu ancak var olan mabetlerini onarabildiklerini vurgulamaktadır. O, eserinin bu kısmında Müslümanlara yönelik kısıtlamalara dair spesifik örnekler verip ezan okumanın ve Mekke'ye gidip Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret etmenin yasak olduğunu ifade etmektedir. Müslümanların giyim-kuşam konusunda da kendilerini belli edecek

⁷⁸ Montada, *a.g.m.*, s. 252.

⁷⁹ Montada, *a.g.m.*, s. 254.

⁸⁰ David J. Viera, "The Treatment of the Jew and the Moor in the Catalan Works of Francesc Eiximenis", *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, c. IX-II, 1985, s. 208.

⁸¹ Ortaçağ Hristiyan kaynaklarında Saracenus gibi kullanımları bulunan Sarazen ifadesi, Müslümanları tanımlamak için kullanılmaktadır.

⁸² Viera, *a.g.e.*, s. 208.

⁸³ Montada, *a.g.m.*, s. 254.

kıyafetler tercih etmelerinin zorunlu olduğu görülmektedir. Bu zorunluluk 1215 yılında gerçekleştirilen Lateran Konsili'nde Hristiyan Avrupa'da yaşayan Müslümanlar ve Yahudilerin görünüm olarak Hristiyanlardan ayrılmasını öngören kararıyla örtüşen bir zorunluluk olarak dikkat çekmektedir.

Francesc Eiximenis, eserinde Müslümanların dinlerine ne kadar bağlı ve onu korumacı olduklarına da değinmektedir. Onun nazarında Sarazenler, İslâm dinine ve Hz. Muhammed'e büyük hürmet gösteren ve birisi peygamberlerine hakaret etmeye tevessül etse onu öldürmeyi göze alacak kadar inançlarına bağlı insanlardı.⁸⁴ Dinlerarası evliliklere de değinen Katalan âlim, Hristiyanların Müslümanlarla evlenmesinin önünde herhangi bir dini yasaklama olmadığını ve bu evliliklerden doğacak olan çocukların da meşru olacağını zikretmektedir.⁸⁵

Geç Ortaçağ Katalonyası'nda dini ve bilimsel faaliyetlerini sürdüren Francesc Eiximenis, İslâm dini, Hz. Muhammed ve Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetler hakkında yaptığı yorumlarla kendisinden önceki yıllarda İslâm'a yönelik görüşler serdeden Avrupalı dindaşlarından bazı benzer düşüncelere sahip olduğu gibi bazı konularda da onlardan ayrılmaktaydı. Genel itibarıyla bakıldığında Katalan âlimin Müslümanlara bakış açısı diğer Hristiyanlara nispetle daha mutedil bir yapı arz ediyordu.

Sonuç

Ortaçağ'da Haç ve Hilal'in mücadelesi siyasi ve askeri sahada doğuda Haçlı Seferleri, Avrupa'da ise *Reconquista* hareketi ile devam ederken bu mücadelenin fikri aşaması çok daha geç bir devirde başladı. İslâm'ın nevezuhur bir din olarak Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmasını takip eden VIII. asırda doğuda Yuhannâ ed-Dimaşkî (ö. 749) gibi Hristiyanlar İslâm karşıtı argümanlar ortaya koyarken Avrupa'da ise bu süreç yaklaşık olarak IX. asırda Endülüs'te başladı. İlk asırlarda İslâm dini ve Hz. Muhammed'e yönelik Hristiyan söylemi daha mesnetsiz ve pejoratif bir yapı arz ederken XII. asırda Kur'an-ı Kerim ve diğer temel İslâmî metinlerin Latince'ye tercüme edilmesiyle Avrupalılar ilk kez İslâm'ı kendi kaynaklarına dayalı olarak tanıma fırsatı yakaladılar. Hristiyan Batı dünyasında Müslümanları Hristiyanlığa davet ederken silah gücüne dayanan zorba bir anlayış yerine hoşgörülü bir yaklaşım ve mutedil bir dil benimsemesi gerektiğini ilk kez Muhterem Peter (ö. 1156) dile getirirken Ramon Llull, eserlerinde Hristiyanlar arasında bu tavrın devam ettirilmesinin gerekliliğini vurguladı. Yine o, tıpkı Muhterem Peter'in yaptığı gibi İslâm dinini onun temel kaynakları üzerinden değerlendirip Müslümanlara karşı sağlam hipotezlerin savunulmasının önemini kavrayarak Hristiyanlar arasında Arapça'nın bilhassa ruhban zümresi olmak üzere daha geniş kitleler tarafından öğrenilmesi için üstün bir gayret sarf etti. Bu yönüyle

⁸⁴ Montada, *a.g.m.*, s. 258.

⁸⁵ Montada, *a.g.m.*, s. 255.

Katalan âlim, misyonerlik faaliyetlerde yeni yöntemlerin Hristiyan dünyasında tanıtılması sürecinde önemli bir yenilikçiydi. Hristiyan hukuk literatürünün gelişmesine bir hukukçu olarak büyük katkılar sağlayan Ramon Peñafort da kaleme aldığı *Responsiones ad Dubitabilia circa communicationem Christianorum cum Sarracenis* adlı eseriyle Batı'da Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin hukuki boyutlarını ortaya koyması bakımından önemli bir yere sahipti. Ortaçağ Katalan dünyasının en büyük âlimlerinden olan Ramon Martí, Arapça bilmesinin avantajıyla İslâm kaynaklarına nüfuz ederek başta Gazzâlî olmak bazı Müslüman âlimlerin eserlerini ve düşüncelerinin Batı'da tanınmasına zemin hazırladı. Bu çalışmamızda ele aldığımız son Katalan âlim Francesc Eiximenis de Avrupa'da İslâm'a karşı mücadelenin değişime uğradığı bir süreçte önemli görüşler ortaya attı.

Ortaçağ Katalan dünyasının yetiştirdiği en büyük âlimlerden Ramon Peñafort, Ramon Martí, Ramon Llull ve Francesc Eiximenis, hayatlarının büyük bir kısmını İslâm dünyasının en büyük bilim havzalarında Endülüs'e komşu bir coğrafyada geçirmelerinin de etkisiyle İslâm bilim ve kültürüne ilgi duyup bu medenî birikimden mühlhem olan önemli bilimsel eserler telif ettiler. Bir kısmı misyonerlik faaliyetlerine de katılan bu âlimler, oryantalist çalışmalar sırasında İslâm dini ve kültüründen etkilenip takip eden asırlarda Batı düşüncesinde önemli yer edinen bazı dindaşları üzerinde derin izler bıraktılar.

Kaynaklar

- Alper, Ömer Mahir, "Raymundus Martini", *TDVİA*, c. XXVIII, Ankara, 2003, s. 64.
- Alvaro de Córdoba, *Indiculus Luminosus*, (ed. Jacques Paul Migne), c. CXXI, Patrologia Latina, Paris, 1852.
- Aparicio, Monica Colominas, *The Religious Polemics of Late Medieval Christian Iberia*, Brill, Leiden, 2018.
- Artau, Tomas Carreras y, "Fray Francisco Eiximenis: Su Significacion Religiosa, Filosofica-Moral, Politica y Social", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, c. I, 1946, s. 270-293.
- Bellver, Jose, "Mirroring the Islamic Tradition of the Names of God in Christianity: Ramon Llull's Cent Noms de Deu as a Christian Quran", *Intellectual History of the Islamic World 2*, Brill, Leiden, 2014, s. 287-304.
- Cuadrado, Luiz Teofilo Gil, "La Influencia Musulmana en la Cultura Hispano-Cristiana Medieval" *Anaquel de Estudios Arabes*, c. XIII, 2002, s. 37-66.

- Dilek, Selman, “Ramon Llull’un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretimine Etkisi”, *İnsan ve Toplum*, c. IX, no: 4, 2019, s. 1-33.
- Drovnik, Francis, *Konsiller Tarihi: İzniç’ten Vatikan’a*, (çev. Mehmet Aydın), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.
- Farmer, Henry George, “The Influence of Farabi’s Ihsa’al’ulum” (“De Scientiis”) on the Writers on Music in Western Europe”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, c. III, 1932, s. 561-592.
- Fernandez, Antoni Bordoy, “Ramon Llull y la Critica al Averroismo Cristiano”, *Taula, quaderns de pensament*, c. XXXVII, 2002, s. 21-35.
- Fidora, Alexander, “Ramon Martí in Context: The Influence of the Pugio Fidei on Ramon Llull, Arnau de Vilanova and Francesc Eiximens”, *Recherches de Theologie et Philosophie Medievales*, c. LXXIX-II, 2012, s. 373-397.
- _____, “Ramon Llull’s Doctrina Pueril: Approaching Religion from a Historical Point of View”, *Quaderns de la Mediterrania*, no: 16, 2011, s. 145-151.
- _____, Akasoy, Anna, “İbn Sab’in and Raimundus Lullus, the Question of the Arabic Sources of Lullus’ Logic Revisited”, *Islamic Thought in the Middle Ages*, (ed. Anna Akasoy, Wim Ramen), Brill, Leiden, Boston, 2008, s. 433-458.
- Gázquez, José Martínez, “Studium Arabicum et Hebraicum en Murcia”, *Francesco D’assisi e al-Malik al-Kamil*, Edizioni Terra Santa-Universita Antonionum, Milano, 2020, s. 13-22.
- Giletti, Ann, “An Arsenal of Arguments: Arabic Philosophy at the Service of Christian Polemics in Roman Martí’s Pugio Fidei”, *Mapping Knowledge: Cross-Pollination in Late Antiquity and the Middle Ages*, (ed. Charles Burnett, Pedro Mantas-España), CNERU, Cordoba, 2014, s. 153-165.
- Hames, Harvey, “Ramon Llull”, *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*, c. IV, (ed. David Tomas, Alex Mallet), Leiden-Boston, 2012, s. 703-717.
- Hillgarth, Jocelyn Nigel, *Ramon Llull y el Lullismo en la Francia del Siglo XIV.*, Barcelona, 2018
- Janssens, Jules, “R. Martí and His References to al-Ghazali”, *Islam and Rationality: The Impact of Ghazali Papers Collected on his 900th Anniversary*, (ed. Georges Tamer), Brill, Leiden, 2015, s. 326-344.
- Karlığa, Bekir, “İbn Sîna”, *TDVİA*, c. XX, İstanbul, 1999, s. 345-353.
- König, Daniel G., “Latin-Arabic Entanglement: A Short History”, *Latin and Arabic: Entangled Histories*, Heidelberg University Publishing, Heidelberg, 2019.
- Lohr, Charles H., “Christianus Arabicus, cuius Nomen Raimundus Lullus”, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, c. XXXI, 1984, s. 57-88.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed, *Nefu’t-tib min ğusni’l-Endelüsi’r-ratib*, c. II, (çev. Pascual de Gayangos), 2002, Routledge, Londra, 2002.
- Melis, Antoni Riera I, *Francesc Eiximenis (1330-1409): El Context, L’obra i Els Manuscrits*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2009.
- Montada, Josep Puig, “The Polemic against Islam in Medieval Catalan Culture”, *Wissen über Grenzen: Arabisches Wissen und lateinischen Mittelalter*, (ed. Andreas Speer, Lydia Wegener), Walter de Gruyter, Berlin 2003, s. 238-258.
- Palma, Oscar de la Cruz, “La Informacion Sobre Mahoma en la Doctrina Pueril de Ramon Llull”, *Taula: Quaderns de Pensament*, no: XXXVII, 2002, s. 37-49.

- Ramon Martí, *De Seta Machometi*, (Hernando i Delgado Josep, “Ramon Martí (s. XIII) De Seta Machometi o de Origene, progressu et fine Machometi et quadruplici reprobatione prophetiae eius”, *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*), c. IV, 1983, s. 9-63.
- Ramon Peñafort, *Responines ad Dubitabilia circa communicationem Christianorum cum Sarracenis*, (Convivencia and Medieval Spain, ed. Mark T. Abate), Macmillan, Cham, 2019.
- Ramon Llull, *Vita Coaetanea*, (ed. A. C. Ocana), John Benjamin Publishing, Amsterdam, 2017.
- *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, (çev. Anthony Bonner), Princeton University Press, Princeton, 1993.
- *Doctrina Pueril*, (ed. Joan Santanach i Suñol), Patronat Ramon Llull, Palma de Mallorca, 2005.
- Sarton, George, *Introduction to the History of Science*, c. II-I, Carnegie Institution of Washington, Baltimore, 1931.
- Smith, Damian J., *Crusade, Heresy and Inquisition in the Lands of the Crown Aragon (c. 1167-1276)*, Brill, Leiden, 2010.
- Stone, Gregory B., “Ramon Llull”, *The Literature of al-Andalus*, (ed. Maria Rosa Menocal, Raymond P. Scheindlin, Michael Sells), Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 345-357.
- “Ramon Llull and Islam”, *A Companion to Ramon Llull and Llullism*, (ed. Amy M. Austin, Mark D. Johnston), Brill, Leiden-Boston, 2018, s. 119-145.
- Tolan, John, *Sons of Ishmael: Muslims Through European Eyes in the Middle Ages*, University Press of Florida, Florida, 2008.
- *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, Columbia University Press, New York, 2002.
- “Ramon of Penyafort”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, c. IV, (ed. David Thomas, Alex Mallet), Brill, Leiden, Boston, 2012, s. 253-258.
- Valls, Jaume Mensa I, “La Vernacularització al Català de Textos Profètics Bíblics i Teològics en la Confessió de Barcelona d’Arnau de Vilanova”, *El Saber i les Llengües Vernacles a l’època de Llull i Eiximenis*, (ed. Anna Alberni, Lola Badia, Luis Cifuentes, Alexander Fidora), Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 2012, s. 45-56.
- Vernet, Juan, “el-Mundo Cultural de la Corona de Aragon con Jaime I”, *Estudios Sobre Historia de la Ciencia Medieval*, 1979, s. 71-79.
- Viera, David J., “The Treatment of the Jew and the Moor in the Catalan Works of Francesc Eiximenis”, *Revisite Canadiense de Estudios Hispánicos*, c. IX-II, 1985, s. 203-213.
- Ximenez, Jose Miguel Viejo, “Raimundo de Peñafort Decretalista” *R.E.D.C.*, no: 75, 2018, s. 329-364.
- Zwemer, Samuel M., *Ramon Llull: First Missionary to the Moslems*, Londra, 1902.

Extended Summary

Before the Muslim conquest of the Iberian Peninsula, the region was inhabited by Christians and Jews, but with their arrival, the peninsula became home to three major religions and various nationalities. The multi-religious and multi-cultural nature of Andalusian society contributed to the establishment of a synthesis civilization in the westernmost part of Europe. In the few centuries following the conquest, Muslims constituted the overwhelming majority of Andalusian society as a result of intense Islamization among Christians. With the adoption of Islam by large masses in Europe for the first time, some Christians in the Iberian Peninsula began to see this religion as a clear threat to Christianity. The anti-Islamic discourse that began with Alvaro of Cordoba (d. 861), who harshly criticized the influence of Islamic culture on Christians in al-Andalus, was continued in a more systematic manner in the Iberian Peninsula in the following centuries by Christians such as Petrus Alfonsi (d. 1140), Peter the Venerable (d. 1156) and Mark of Toledo (d. 1216).

After nearly five centuries of Islamic rule, Andalusian cities such as Cordoba, Seville and Murcia fell to the Christians in the 13th century, which inevitably intensified interreligious contacts in the region. Some of the Muslims who lived in these Andalusian cities did not leave these lands after they fell to the Christians and continued to live under Christian rule. These cities, which hosted rich libraries and scientific works of Muslims, made it easier for Christians to become more familiar with Islamic science and culture. In Late Medieval Spain, Muslim-Christian relations were intense not only in the territory of Castile-Leon, but also in areas belonging to the Kingdom of Aragon. Territories belonging to the Kingdom of Aragon were home to a large number of Catalan scholars during this period. Some of these scholars became interested in the religion and culture of Muslims with whom they shared the same geography. These scholars learned more about Islam and Muslims and studied many Islamic topics in their own works, especially Muhammad, the basic rules of Islam and Muslim-Christian relations. In addition, these Catalans, some of whom were clergymen and missionaries, also carried out missionary activities towards Muslims in order to preach their faith. In Christian Spain, where Islam was perceived as a threat in the late Middle Ages, these Christians living in Castile-Leon and Aragon made special efforts to invite Muslims to Christianity. They not only put forward arguments for Muslims to convert to Christianity, but also developed new political, military, religious and cultural methods unprecedented in the Christian West.

The late Middle Ages was also a period in which Christians put forward new ideas about intellectual struggle as well as armed struggle against Muslims. The members of two important orders that emerged in the thirteenth century, the Dominicans and Franciscans, became the pioneers of this intellectual struggle against Muslims living in the Western Islamic world in Europe. Some of these Christians advocated for new ideas that would adopt more moderate and original discourse in the religious struggle with Muslims. Although there were clergy and scholars of different nationalities

among these Christians living in different parts of Europe, the Catalans were especially prominent with their new ideas about Islam and missionary activities.

This study aims to determine the perception of Islam and missionary activities of Ramon Peñafort (d. 1275), Ramon Martí (d. 1292), Ramon Llull (d. 1316) and Francesc Eiximenis (d. 1406) who are the most important Catalan scholars of the period, in light of the Catalan and Latin sources of the late Middle Ages. Thus, it will be revealed how similar and different the perceptions of Islam of these four Catalan scholars have from their religious colleagues who lived in the region before them and came forward with their anti-Islamic ideas. Within the scope of this study, the opinions of the four mentioned Catalan scholars about the Islam and the Muslims will be examined based on their theological, philosophical and literary works. The extent to which these Christian scholars were influenced by the works and ideas of Muslim scholars who lived in the Islamic world will also be discussed in this context. Finally, this study will emphasize the place and importance of the missionary activities of these four Catalan scholars towards Muslims in the history of Islamic-West relations.